

HOOFDSTUK ÉÉN

De zaal

Het aanbod van Maya

Om. Wie het woord Jaya, overwinning, wil uitspreken, buigt eerst voor Narayana en voor Nara, de hoogste onder de mensen, de twee goddelijke rishi's die op aarde Krishna en Arjuna heten, en voor Sarasvati, de godin van het woord.

. . .

En Vaishampayana vertelde koning Janamejaya verder.

Aan de oever van de rivier, waar Krishna bij hen zat, wendde Maya zich tot Arjuna. Maya was een danava, de bouwmeester van de asura's, en in de brand van het Khandava-woud had Arjuna hem het leven gelaten. Hij vouwde zijn handen en boog. 'Zoon van Kunti, jij hebt me gered van de woedende Krishna en van Agni, die me wilde verbranden. Zeg me wat ik voor je kan doen.'

'Je hebt al alles gedaan,' zei Arjuna. 'Ik wens je alle goeds. Ga waarheen je wilt. Blijf me goedgezind, zoals wij jou goedgezind zijn.'

'Dat zijn woorden die bij je passen. Maar ik wil je uit vriendschap een dienst bewijzen. Ik ben een groot kunstenaar. Wat Vishvakarma, de bouwmeester van

de goden, voor de goden is, dat ben ik voor de danava's. Zo iemand wil iets voor je doen.'

'Je vindt dat ik je uit doodsnood heb gered,' zei Arjuna. 'Als dat zo is, kan ik je niets voor mij laten doen. Maar ik wil je ook niet tegenhouden in wat je van plan bent. Doe iets voor Krishna. Dan is wat ik voor je deed ruim betaald.'

Maya wendde zich tot Krishna, die over de wereld heerst en uit wie alle schepselen voortkomen, en drong bij hem aan. Krishna overwoog wat hij hem zou opdragen. 'Als je Yudhishthira iets goeds wilt doen,' zei hij, 'bouw dan een sabha voor hem, een zaal voor zijn hof en voor de vergadering die daar bijeenkomt, zoals jij die voor je ziet. Bouw een zaal die mensen niet kunnen nabootsen, ook niet als ze erin zitten en alles zorgvuldig bekijken. Bouw haar zo, Maya, dat we er de vormen van de goden, van de asura's en van de mensen samen in zien.'

Maya nam de opdracht graag aan: voor de zoon van Pandu zou hij een zaal bouwen als een paleis van de goden. Krishna en Arjuna vertelden koning Yudhishthira alles wat er gebeurd was en stelden Maya aan hem voor. Yudhishthira ontving hem met eerbied en eerde hem zoals hij verdiende, en Maya stelde die eer op hoge prijs. Bij allerlei gelegenheden vertelde hij de zonen van Pandu over de daden van de oudere goden, zoals de asura's ook heten. Na een tijd van rust dacht hij lang na. Daarna begon hij aan de zaal voor de Pandava's, en hij bouwde naar de wensen van Krishna en van de zonen van Pritha. Op een gunstige dag voltrok hij de riten die heil brengen bij het begin van een bouwwerk, en duizenden brahmanen kregen van hem melkrijst en allerlei rijkdommen. Het terrein dat hij afmat, was tienduizend el rondom, mooi om te zien en goed in ieder jaargetijde.

Krishna bleef een tijd gelukkig in Indraprastha, waar de zonen van Pritha hem met liefde omringden. Op een dag wilde hij naar zijn vader. Hij nam afscheid van Yudhishthira en van Kunti, de zuster van zijn vader, en boog tot zijn hoofd haar voeten raakte. Kunti rook aan zijn kruin en omhelsde hem. Met tranen in zijn ogen ging hij naar zijn eigen zuster Subhadra en zei haar een paar woorden die waar waren en haar goed deden, en zij vertelde hem wat hij aan haar familie moest overbrengen. Hij nam afscheid van haar, boog voor Dhaumya, de huispriester van de Pandava's, troostte Draupadi en ging met Arjuna naar diens broers.

Voor de reis baadde hij en deed zijn sieraden aan, en hij vereerde de goden en de brahmanen met bloemenkransen, mantra's, buigingen en geurige oliën.

Hij liet de brahmanen heilwensen over hem uitspreken, gaf hun kommen met dikke melk, vruchten en rijst, en ook geld, en liep rechtsom om hen heen, zoals men doet om iemand te eren. Daarna besteeg hij zijn snelle gouden wagen, met Garuda op het vaandel en de paarden Shaibya en Sugriva ervoor. Zijn knots lag erop, zijn discus, zijn zwaard en zijn boog Sharnga. Op een dag van de maanmaand, in een uur en onder een maanhuis die alle drie gunstig waren, vertrok hij.

Yudhishthira klom uit liefde achter hem de wagen op, liet Daruka, Krishna's wagenmenner, opzijgaan en nam zelf de teugels. Arjuna stapte ook op en wuifde Krishna koelte toe met een witte waaier van jakstaarten met een gouden steel. Bhima volgde met de tweeling, met de priesters en de burgers van de stad. Zo trok Krishna op, met al die broers achter zich, als een leraar met zijn geliefde leerlingen.

Onderweg nam hij Arjuna stevig in zijn armen, eerde Yudhishthira en Bhima en omhelsde de tweeling, die hem eerbiedig groetten. Na een halve yojana, een flink stuk weg, vroeg hij Yudhishthira terug te gaan. Hij boog voor hem en greep zijn voeten. Yudhishthira trok hem overeind, rook aan zijn kruin en zei: 'Ga dan.' Krishna maakte met hen een afspraak over zijn terugkeer. Met moeite hield hij de Pandava's tegen, die hem te voet wilden volgen, en hij reed naar zijn eigen stad.

Zolang ze hem konden zien, volgden de Pandava's hem met hun ogen, en daarna met hun gedachten. Ze hadden nog lang niet genoeg van hem gezien toen hij verdween. Met hun hart bij Krishna keerden ze tegen hun zin terug. Yudhishthira ging met zijn broers en zijn vrienden zijn stad binnen, stuurde iedereen weg en zocht zijn vreugde bij Draupadi.

Krishna reed naar Dvaraka, met Daruka en met Satyaki, de held van de Vrishni's, die hem volgde. Ugrasena, de koning van de Vrishni's, en de voornaamste Yadava's kwamen hem eren toen hij zijn stad binnenging. Hij groette zijn oude vader en zijn moeder en zijn broer Balarama, ging zitten en omhelsde Pradyumna, Samba en de andere jonge Yadava's. Met verlof van de oudsten ging hij naar de vertrekken van zijn vrouw Rukmini.

De zaal

Daarna zei Maya tegen Arjuna: ‘Met je verlof ga ik nu weg, maar ik kom snel terug. Ten noorden van de Kailasa, bij de berg Mainaka, heb ik eens een schat aan edelstenen bijeengebracht, mooi en veelkleurig, voor een offer dat de danava’s bij het meer Bindusaras brachten. Die ligt in de zaal van Vrishaparvan, de oude koning van de asura’s, die altijd zijn woord hield. Als hij er nog ligt, kom ik ermee terug, en dan bouw ik de zaal voor de zoon van Pandu: een zaal vol kleur, versierd met alle soorten edelstenen. In het Bindusaras ligt ook een knots. Koning Yauvanashva, een vorst uit vroeger tijd, heeft haar daar neergelegd, nadat hij er zijn vijanden in de strijd mee had verslagen. Ze is zwaar en met gouden knoppen bezet, geen vijand houdt stand tegen haar, en ze weegt op tegen honderdduizend knotsen. Die knots past bij Bhima zoals de boog Gandiva bij jou. En daar ligt ook de grote schelp van Varuna, Devadatta, die luid klinkt. Dat geef ik je allemaal.’

De asura vertrok naar het noordoosten. Ten noorden van de Kailasa, bij de Mainaka, verheft zich Hiranyashringa, een heilige berg die helemaal uit edelsteen bestaat, en daar ligt het lieflijke meer Bindusaras. Daar woonde koning Bhagiratha vele jaren, nadat hij de Ganga had gezien, die naar hem ook Bhagirathi heet. Daar bracht Indra, de koning van de goden, honderd grote offers. De offerpalen waren er van edelsteen en de altaren van goud, zonder dat een voorschrift het vroeg: ze stonden er voor de schoonheid. Met die offers bereikte Indra wat hij zocht. Daar woont Shiva, die alle werelden heeft voortgebracht, en duizenden wezens omringen hem en vereren zijn felle gloed. Daar houden Nara en Narayana, Brahma, Yama en Sthanu, dat is Shiva zelf, als vijfde, hun offer wanneer duizend tijdperken voorbij zijn. En daar bracht ook Krishna vol eerbied offers die duizend jaar duurden, om de goeden de weg te wijzen, en hij liet er duizenden en tienduizenden offerpalen met gouden kransen oprichten, en stralende altaren.

Maya ging erheen en haalde de knots en de schelp, en de bouwstof van kristal die in de zaal van Vrishaparvan had gelegen. Met zijn rakshasa-dienaren nam hij alles mee. Toen hij alles had aangevoerd, bouwde de asura er een zaal van die haar gelijke niet had, een zaal als die van de goden, helemaal van edelsteen. Bhima kreeg van hem de knots, en Arjuna de schelp Devadatta, waarvan alle wezens beefden als ze klonk.

De zaal stond vol bomen van goud en mat tienduizend el rondom. Haar glans was zo fel dat ze het licht van de zon leek terug te slaan. Hoog rees ze op, lang en breed, en wie erin kwam, voelde zijn vermoeidheid wijken. Ze was van het beste materiaal gebouwd, met muren van edelsteen, vol juwelen en rijkdom. Sudharma, de vergaderzaal van de Dasharha's, het geslacht van Krishna, was niet zo mooi als deze zaal, en de zaal van Brahma evenmin. Op Maya's bevel bewaakten achtduizend rakshasa's haar, Kinkara's heetten ze, en ze droegen haar ook. Ze gingen door de lucht, reusachtig en schrikwekkend, met rode en gele ogen en oren in de vorm van schelpen, en ze waren altijd klaar om toe te slaan.

Binnen in de zaal legde Maya een vijver aan. De lotusbladeren waren van donkere beril en de stelen van edelsteen, en er bloeiden lotussen en geurige waterlelies. Allerlei watervogels zwommen erop, en er waren vissen en schildpadden. Treden leidden gemakkelijk naar het water, dat in ieder jaargetijde helder was, en als de wind erover streek, lag het bezaaid met druppels als parels. De rand was belegd met platen van edelsteen. Sommige koningen die er kwamen, zagen de vijver vol edelstenen, maar herkenden hem niet, en ze vielen erin.

Rond de zaal stonden grote bomen die altijd bloeiden, groen en met koele schaduw, en er waren geurige bosjes en vijvers vol ganzen en eenden. De wind nam de geur mee van de bloemen die in het water groeiden en van de bloemen op het land, en bracht die naar de Pandava's. Veertien maanden bouwde Maya aan de zaal, en toen ze klaar was, meldde hij het Yudhishthira.

Voor hij de zaal betrad, gaf koning Yudhishthira tienduizend brahmanen te eten: melkrijst met geklaarde boter en honing, vruchten en wortels, vlees van everzwijn en hert, rijst met sesam, groenten, allerlei soorten vlees, gerechten om van te zuigen en dranken in overvloed. Hij gaf hun nieuwe kleren en kransen, en ieder van hen kreeg duizenden koeien. 'Wat een dag vol heil!' riepen de brahmanen, en hun roep steeg op tot in de lucht. Met allerlei muziek en kostbare geuren vereerde Yudhishthira de goden en gaf hij hun een plaats in de zaal. Worstelaars, toneelspelers, vuistvechters, suta's en zangers die zijn lof zongen, traden zeven nachten lang voor hem op. Daarmee was de zaal ingewijd, en met zijn broers vierde Yudhishthira daar feest.

In die zaal zaten met de Pandava's rishi's en koningen uit alle streken. Van de rishi's waren er Vyasa, die ook Krishna Dvaipayana heet, met zijn zoon Shuka, en zijn leerlingen Sumantu, Jaimini en Paila.

‘Ook ik zat daar, met de andere leerlingen van Vyasa,’ zei Vaishampayana.

En Vaishampayana vertelde verder.

Dhaumya was er, en Yajnavalkya, en Parvata, en de grote muni Markandeya, en vele anderen: wijzen die de dharma kenden, die hun zinnen bedwongen en de Veda met alle wetenschappen die erbij horen beheersten. Ze stonden Yudhishthira bij met verhalen die reinigen. Ook de voornaamste kshatriya’s kwamen hem dienen: Shishupala, de koning van de Chedi’s, met zijn zoon; Bhishmaka, de koning van de Bhoja’s; Drupada, de vader van Draupadi; en van de Vrishni’s, jong en mooi, Akrura en Kritavarman, en vele anderen.

Jonge prinsen, gekleed in hertenhuiden, leerden daar bij Arjuna de kunst van de boog. Onder hen waren zonen van de Vrishni’s: Pradyumna, de zoon van Rukmini, Samba en Satyaki. Tumburu, een gandharva en een vriend van Arjuna, zat er altijd, en ook de gandharva Chitrasena met zijn raadslieden. Op aandringen van Tumburu zongen de gandharva’s samen hemelse melodieën, met de apsara’s, de danseressen uit de hemel van de goden, en de kinnara’s, die in de bergen zingen en maat en ritme kennen, tot vreugde van de zonen van Pandu en de rishi’s.

Zo zaten ze in die zaal rond Yudhishthira, streng in hun geloften en toegewijd aan de waarheid, zoals in de wereld van de goden de goden rond Brahma zitten.

De vragen van Narada

Op een dag, toen de Pandava’s met de voornaamste gandharva’s in de zaal zaten, kwam Narada binnen, de rishi van de goden, die de broers eens had aangeraden een regel te stellen voor hun gezamenlijke vrouw. Hij zwierf door alle werelden, en nu kwam hij met een paar rishi’s in zijn gevolg naar de zaal, omdat hij de Pandava’s daar wilde zien. Narada kende de Veda en de upanishads, de leerteksten die de Veda afsluiten, en de oude overleveringen en wat er in vroegere wereldtijden gebeurd was. In een debat kon hij zelfs Brihaspati, de leraar van de goden, van antwoord dienen. De hele wereld zag hij, boven, beneden en rondom, alsof ze voor zijn ogen lag. Hij hield van oorlog en van muziek, en hij zaaide graag twist tussen de goden en de asura’s.

Yudhishthira zag hem binnenkomen, stond met zijn jongere broers haastig op en boog diep voor hem. Hij gaf hem een zetel, en koeien, en het water dat men een geëerde gast aanbiedt, met honing en al wat erbij hoort, en hij vereerde hem met edelstenen en alles wat een gast maar kon wensen. Narada wenste de koning de overwinning en nam de eerbewijzen aan. Toen alle Pandava's hem hadden geëerd, begon hij Yudhishthira te ondervragen over dharma, voorspoed en verlangen.

'Ik hoop dat je de rijkdom die je verwerft goed besteedt,' zei Narada, 'dat je hart plezier heeft in de dharma, dat je geniet van wat het leven je geeft en dat je geest er niet onder bezwijkt. Ik hoop dat je de weg van je voorvaders gaat, die met dharma en voorspoed over hun volk regeerden. Ik hoop dat je de dharma nooit schaadt om voorspoed, en voorspoed niet om de dharma, en die twee niet om het verlangen, dat zo gemakkelijk verleidt. Je weet wanneer de tijd voor iets gekomen is: verdeel je je tijd tussen dharma, voorspoed en verlangen?

Blijft je beraad geheim? Ik hoop dat niemand het verraadt, jijzelf niet, je ministers niet en je spionnen niet. Heb je ministers die zijn zoals jij, rein, van goede afkomst en je trouw? Want de overwinning van een koning heeft haar wortel in het beraad. Ik hoop dat je geen slaaf bent van de slaap, dat je op tijd wakker wordt en in de laatste uren van de nacht nadenkt over wat je moet doen. Ik hoop dat je niet alleen beraadslaagt, en ook niet met te velen, en dat wat je besloten hebt niet door je hele rijk rondgaat. Koop je voor duizend dwazen één wijze? Een wijze kan in nood het hoogste goed brengen.

Ken je de achttien ambtsdragers van je vijand en de vijftien van jezelf, door spionnen die je telkens met drie tegelijk op hen afstuurt, zonder dat die drie elkaar kennen? Eer je je huispriester, een man van goede familie, bescheiden, geleerd en zonder afgunst? Heb je voor je vuren een brahmaan die de voorschriften kent, verstandig en oprecht, en zegt hij je altijd op tijd wat er in het vuur geofferd is en wat er nog geofferd moet worden? En heb je een kenner van de sterren die alle voortekenen weet te duiden? Geef je je soldaten hun eten en hun soldij op tijd? Als dat uitblijft, worden ze boos op hun heer, en dat noemen de wijzen een van de grootste rampen. Zorg je voor de vrouwen van de mannen die voor jou gestorven zijn, en voor wie door jou in nood kwam? Bescherm je een vijand als je eigen zoon wanneer hij uit angst voor je buigt, of wanneer hij zwak is, of in de strijd door jou verslagen? Ben je voor alle mensen gelijk, en kan iedereen zonder vrees bij je komen, zoals bij een moeder of een

vader? Heb je eerst jezelf overwonnen en je zinnen bedwongen, voor je anderen probeert te overwinnen, die hun zinnen niet bedwingen?

Ik hoop dat je dienaren je 's ochtends nooit hoeven voor te rekenen wat je ondeugden je gekost hebben, aan drank, aan het dobbelspel, aan spelen en aan vrouwen. Betaal je je uitgaven met de helft van je inkomsten, of met een kwart, of met driekwart?

Zijn er in je rijk overal grote vijvers vol water, zodat je boeren niet alleen van de regen afhangen? Hebben ze zaaigoed en voedsel, en leen je hun het zaad tegen één op de honderd? Stel je de vrouwen gerust, en worden ze beschermd? Ik hoop dat je hen niet vertrouwt en dat je hun geen geheimen vertelt. Slaap je in de eerste twee wakes van de nacht en sta je in de laatste op om na te denken over dharma en voorspoed? Ben je als Yama, de koning van de doden, voor wie straf verdient, en eer je wie eer verdient, of je hem nu graag mag of niet?

Eer je de brahmanen en de goeden, ieder naar zijn kennis? Leef je naar de dharma die in de drie Veda's wortelt, zoals je voorvaders deden, en doe je wat zij deden? Krijgen de brahmanen in je huis goed te eten, onder je ogen, en daarna hun offerloon? Probeer je, met je geest gericht en je zinnen in bedwang, de grote offers te brengen, de vajapeya en de pundarika, met alle riten die erbij horen? Buig je voor je verwanten, je leraren en de ouderen, voor de goden, de asceten en de brahmanen, en voor de grote heilige bomen in de dorpen, die de mensen zoveel goeds doen?

Ik hoop dat nooit een rein en eerbaar man door ministers die de leerboeken niet kennen, uit hebzucht wordt gedood op een valse beschuldiging van diefstal, en dat een echte dief, op heterdaad betrapt met de buit bij zich, niet voor geld wordt vrijgelaten. Ik hoop dat je ministers zich niet laten omkopen wanneer er een geschil is tussen een rijke en een arme.

Mijd je de veertien ondeugden van koningen? Het zijn deze: de Veda loochenen, liegen, woede, onachtzaamheid, uitstellen, de wijzen niet opzoeken, luiheid, een onrustige geest, alleen over je zaken beslissen, beraadslagen met wie er niets van weet, niet uitvoeren wat besloten is, je beraad niet geheimhouden, nalaten wat heil brengt, en je overgeven aan de dingen van de zinnen. Daardoor gaan zelfs koningen ten onder die vast op hun troon zitten.

Draagt je Veda vrucht? Draagt je rijkdom vrucht? Dragen je vrouwen vrucht? Draagt wat je geleerd hebt vrucht?'

‘Hoe draagt de Veda vrucht?’ vroeg Yudhishthira. ‘Hoe draagt rijkdom vrucht, hoe dragen vrouwen vrucht, en hoe draagt wat een mens geleerd heeft vrucht?’

‘De vrucht van de Veda is het agnihotra, het dagelijkse vuuroffer,’ zei Narada. ‘De vrucht van rijkdom is dat je hem zelf geniet en weggeeft. De vrucht van een vrouw is het liefdesgenot en de zonen. De vrucht van wat je geleerd hebt, is goed gedrag.

Betalen de kooplieden die van ver komen om winst te maken bij jou alleen de tol die hun is opgelegd? Geef je alle ambachtslieden telkens voor vier maanden hun materiaal en hun loon? Bekijk je hun werk, en prijs je wie goed werk heeft gedaan, in het bijzijn van goede mensen? Zorg je als een vader voor de blinden, de stommen, de lammen, de mismaakten, voor wie geen familie heeft, en voor de asceten die van huis zijn weggetrokken? En heb je de zes kwalen achter je gelaten: slaap, luiheid, angst, woede, slapheid en uitstellen? Een koning die zo leeft en de vier standen beschermt, brengt hier zijn dagen gelukkig door, en daarna komt hij in de wereld van Indra.’

De koning boog voor Narada en raakte zijn voeten aan. ‘Ik zal alles doen wat u gezegd hebt,’ zei hij, ‘want door uw woorden is mijn inzicht gegroeid.’ Hij deed het ook, en mettertijd verwierf hij de hele aarde, tot aan de zee die haar omgordt.

De zalen van de goden

Narada vroeg Yudhishthira nu zelf te antwoorden, en Yudhishthira deed het kort, vraag voor vraag. ‘Wat u over de dharma hebt gezegd, is juist en waar. Ik volg die regels zo goed als ik kan. Wat de koningen van vroeger deden, was goed gedaan, met reden en met een doel. Wij willen hun goede weg gaan. Maar zoals zij kunnen wij hem niet gaan, want zij beheersten zichzelf volkomen.’

Toen het hem het goede moment leek, vroeg hij Narada, die daar op zijn gemak zat, in het bijzijn van alle koningen: ‘U zwerft met de snelheid van de gedachte door de vele werelden die Brahma lang geleden heeft gemaakt, en u ziet alles. Zeg me: hebt u ooit ergens een zaal gezien als de mijne, of een die beter is?’

‘Onder de mensen heb ik nooit een zaal van edelstenen gezien als die van jou,’ zei Narada, ‘en ik heb er ook nooit van gehoord. Maar ik zal je vertellen

over de zaal van Yama, over die van de wijze Varuna, van Indra en van Kubera, die op de Kailasa woont. En ik zal je vertellen over de zaal van Brahma, waar alle vermoeidheid wijkt. Als je het tenminste wilt horen.'

Yudhishthira vouwde zijn handen, en zijn broers en alle koningen om hem heen deden hetzelfde. 'Vertel ons over al die zalen. Waarvan zijn ze gemaakt, hoe groot zijn ze, hoe lang en hoe breed? Wie dienen de Grootvader in zijn zaal, wie dienen Indra en Yama? Wie dienen Varuna en Kubera? We willen het allemaal horen.'

'Luister dan,' zei Narada, 'naar die zalen van de goden, de een na de ander.'

En Narada vertelde.

De zaal van Indra had Indra zelf gebouwd, en hij had haar gewonnen met zijn daden. Ze was honderdvijftig yojana lang, honderd breed en vijf hoog, en ze zweefde door de lucht, waarheen haar heer maar wilde. Ouderdom, verdriet, vermoeidheid en angst kende ze niet. Er waren vertrekken en zetels, en er stonden bomen van de goden. Daar zat Indra op een verheven zetel, met Shachi, zijn koningin, en met Shri, de godin van geluk en glans. Zijn gestalte was niet te beschrijven. Hij droeg een diadeem, rode armbanden, smetteloze kleren en kransen van alle kleuren, en Bescheidenheid, Roem en Glans stonden bij hem. De Maruts, de stormgoden, dienden hem daar elke dag, en de siddha's, wezens die de volmaaktheid hebben bereikt, en de Sadhya's en alle goden. Rishi's van de goden, die de soma hadden gedronken en in wie geen kwaad meer was, zaten om hem heen, en tussen al die rishi's zat er maar één koning: Harishchandra. De wateren van de goden waren er en de planten, Vertrouwen, Inzicht en Sarasvati, dharma, voorspoed en verlangen, de bliksem, de regenwolken en de donderende winden, de zevenentwintig vuren die het offer dragen, de offers en het offerloon, de planeten, de sterren en de mantra's van het offer, allemaal in lichamelijke gestalte. Apsara's en gandharva's verheugden Indra met dans, muziek en lofliederen. Rishi's en koninklijke wijzen, koningen die door hun ascese de rang van een rishi hadden bereikt, kwamen en gingen op wagens van de goden. Brihaspati kwam er, en ook Shukra, de leraar van de asura's. Die zaal van Indra heet Pushkaramalini.

De zaal van Yama had Vishvakarma gebouwd, na een lange ascese. Ze was meer dan honderd yojana groot, en ook zij ging waarheen haar heer maar wilde. Het was er niet te koud en niet te warm. Verdriet en ouderdom waren er niet, geen honger en geen dorst, niets wat onaangenaam was. Alles wat een

god of een mens maar kon wensen, was er, en eten en drinken in overvloed. De kransen geurden, de bomen bloeiden en droegen altijd vrucht, en er was koel water en warm water. Daar dienden koninklijke en brahmaanse wijzen, zuiver van hart, Yama met vreugde: Yayati, Nahusha en Puru, Shibi en Pratardana, Bharata en Dushyanta, Bhagiratha, Arjuna Kartavirya, koning Uparichara, Rama, de zoon van Dasharatha, honderd vroegere koningen die Dhritarashtra heetten en tachtig die Janamejaya heetten, en de koninklijke wijze Shantanu, en je vader Pandu, en duizenden koningen meer. Ik kan ze je niet allemaal noemen, bij hun naam of bij hun daden: het waren er te veel. Agastya was er en Matanga, en Kala en Mrityu, de Tijd en de Dood. De voorouders waren er, in al hun scharen, en het rad van de tijd, en Agni zelf, die de offers naar de goden draagt. De mensen die kwaad hadden gedaan, waren er, en wie gestorven was toen de zon naar het zuiden trok. De dienaren van Yama waren er, die de doden wegleiden wanneer hun tijd gekomen is, en de bomen en grassen, gezond en heel. Asceten met strenge geloften, die de waarheid spraken en alles hadden losgelaten, kwamen er in reine kleren, met hun goede daden als sieraad. Gandharva's en apsara's vulden de zaal met muziek, dans en gelach, en honderdduizenden rechtvaardige mensen dienden er Yama. Zo was de zaal van de koning van de voorouders.

De zaal van Varuna was even groot als die van Yama. Vishvakarma had haar in de wateren gebouwd, en haar muren en poorten waren wit. Bomen van edelsteen stonden eromheen, die prachtige bloemen en vruchten droegen, en planten met bloesems in het blauw en het geel, het zwart en het wit en het rood, waarin duizenden vogels zongen. Daar zat Varuna, de heer van de wateren, in kleren en sieraden van de goden, met zijn koningin, en de Aditya's, de zonnegoden, dienden hem. De naga's waren er: Vasuki, de koning van de naga's, en Takshaka, de koning van de slangen, en de naga-koning Airavata, en Dhritarashtra, een naga met de naam van je oom, en Karkotaka en vele anderen, met hun brede kappen, en ze kenden geen zorgen. De daitya's en de danava's waren er, Bali, de zoon van Virochana, en de asura Naraka, die de hele aarde had onderworpen, en vele anderen: allemaal met oorringen, kransen en diademen, allemaal dapper, met gunsten begiftigd en vrij van de dood. Ze zaten daar gebonden in de strik van de dharma, trouw aan hun geloften, en eerden Varuna. De vier oceanen waren er, en de Ganga, de Yamuna, de Narmada, de Sindhu, de Sarasvati, de Godavari en de Kaveri, en alle andere rivieren en heilige badplaatsen, meren, bronnen en vijvers, ieder in zijn eigen

gedaante. De windstreken waren er, de aarde, alle bergen en alle dieren van het water. Gandharva's en apsara's zongen Varuna's lof. Die zaal van Varuna heb ik gezien op mijn zwerftochten.

De zaal van Kubera, die ook Vaishravana heet, de heer van de schatten, was honderd yojana lang en zeventig breed. Kubera had haar zelf gebouwd met de kracht van zijn ascese. Ze was wit, en de guhyaka's, de dienaren van Kubera, droegen haar, zodat ze in de lucht leek te hangen als een witte wolk die drijft. Hoge bomen van goud stonden eromheen. Daar zat Kubera op een schitterende zetel, in kostbare kleren en met fonkelende oorringen, en duizend vrouwen omringden hem. De wind bracht de geur van de mandarabomen, van de waterlelies in de lotusvijver Alaka en van de sandelwouden. Goden en gandharva's zongen er hun liederen, en duizenden apsara's dansten, Menaka, Rambha, Urvashi, Ghritachi, Vishvachi, Mishrakeshi en vele anderen, en ook Varga, Saurabheyi, Samichi, Budbuda en Lata. Honderdduizenden yaksha's dienden Kubera. Shri, de godin, was er altijd, en Kubera's zoon Nalakubara, en ik kwam er vaak, met vele rishi's zoals ik. Daar zat Shiva, de man van Uma en de heer van de dieren, met zijn drietand, en Uma zelf, die nooit vermoeid raakt. Zijn gana's waren om hem heen, de scharen die Shiva volgen, honderdduizenden: dwergen, kromgegroeiden en bultenaars, met bloedrode ogen, die vlees en vet eten en vreselijk zijn om te horen en te zien, met allerlei wapens. Altijd zit Shiva daar bij zijn vriend Kubera, want lang geleden sloot hij met hem vriendschap. De vorsten van de gandharva's waren er, en onder hen Tumburu en Chitrasena, en de koningen, met Bhagadatta, de koning van Pragjyotisha, voorop, en Vibhishana, die daar zijn oudere broer Kubera vereerde. Alle bergen kwamen er, met de Meru voorop, en de witte stier van Shiva brulde er met een diepe stem. En Shankha en Padma, de twee grootste schatten van de drie werelden, kwamen er in eigen persoon, met alle schatten van de aarde, om Kubera te eren. Zo was de zaal van Kubera, die door de lucht gaat.

De zaal van Brahma, de Grootvader, kan niemand beschrijven. Lang geleden, in de tijd van de goden, daalde Surya, de zonnegod, die ook Aditya heet, af naar de wereld van de mensen. Hij had de zaal van de Grootvader gezien, en in mensengedaante zwierf hij over de aarde om te zien wat daar te zien was. Hij vertelde me van die zaal, die onmetelijk is en door de geest gemaakt, die geen woord kan beschrijven en die ieder schepsel verheugt, en ik wilde haar zien.

'Hoe kan ik de zaal van de Grootvader zien?' vroeg ik hem. 'Door ascese, door daden, door kruiden, of door maya, de kunst van het begoochelen?'

'Houd duizend jaar lang de brahmaanse gelofte van onthouding,' zei Aditya, 'met je geest volkomen gericht.'

Ik ging naar de hellingen van de Himalaya en begon aan die grote gelofte, en toen ik haar volbracht had, nam Aditya me mee naar de zaal van de Grootvader. Die zaal droeg elk ogenblik een andere gestalte, die niemand kon aanwijzen. Haar maat en haar vorm kan ik niet noemen, en zoiets had ik nooit eerder gezien. Het was er niet koud en niet warm, en wie er kwam, voelde geen honger, geen dorst en geen vermoeidheid meer. Ze leek van allerlei stralende edelstenen gemaakt, maar zuilen droegen haar niet. Ze bestaat altijd en vergaat nooit. Haar licht kwam uit haarzelf, feller dan de maan, de zon en het vuur, hoog in de lucht.

Daar zat de Grootvader in zijn eentje, en met zijn goddelijke vermogen bracht hij onophoudelijk de werelden voort. De stamvaders van alle geslachten dienden hem: Daksha, Prachetas, Pulaha, Marichi, Kashyapa, Bhrigu, Atri, Vasishtha, Gautama en Angiras. De geest was er, de ruimte en de kennis, de wind, het vuur, het water en de aarde, klank, aanraking, vorm, smaak en geur, de oerstof en wat eruit voortkomt, en alles waaruit de wereld bestaat. De maan was er met de sterren, en de zon met zijn stralen. Dharma, voorspoed en verlangen waren er, vreugde en afkeer, ascese en zelfbeheersing. De gandharva's en apsara's kwamen er, en alle lokapala's, de hoeders van de wereld, en de planeten, Shukra, Brihaspati en de andere, en Rahu, het hoofd dat zon en maan verslindt. De vier Veda's waren er, alle wetenschappen en de oude verhalen, en Inzicht, Standvastigheid, Geheugen, Wijsheid, Roem en Vergevingsgezindheid, in lichamelijke gestalte. De ogenblikken waren er en de uren, de dagen en de nachten, de maanden, de zes seizoenen en de jaren, en het rad van de tijd, eeuwig en onvergankelijk. Aditi, Diti, Danu, Vinata, Surabhi en Sarama waren er, en de andere godinnen, en alle scharen van goden, en de voorouders, en de rakshasa's, de pishacha's, de danava's en de guhyaka's, de naga's, de vogels en de dieren. Vishnu, de god die ook Narayana heet, was er, met de rishi's van de goden, en de Valakhilya's, de rishi's zo klein als een duim.

Alles wat er in de drie werelden bestaat, wat beweegt en wat stilstaat, heb ik daar gezien. Achtentachtigduizend asceten zag ik er, die in volkomen onthouding leven, en vijftigduizend rishi's met kinderen. Alle bewoners van de hemel van de goden kwamen daar wanneer ze wilden, bogen hun hoofd voor de Grootvader en gingen weer terug. Iedere gast, goden, daitya's, naga's, muni's, yaksha's, vogels, gandharva's en apsara's, ontving hij naar verdienste,

met vriendelijke woorden, met eer en met geschenken, want zijn verstand is onmetelijk en hij heeft mededogen met alle schepselen. Voortdurend kwamen er wezens en gingen er wezens, en de zaal was vol van zijn glans.

'Die zalen heb ik bij de goden gezien,' zei Narada. 'Zoals de zaal van Brahma haar gelijke niet heeft in alle werelden, zo heeft de jouwe haar gelijke niet onder de mensen.'

. . .

HOOFDSTUK ÉÉN van *Het dobbelspel*, boek 3 van *De Mahabharata opnieuw verteld* door Jan de Vries. Dit hoofdstuk staat op mahabharata.nl/lezen/het-dobbelspel/de-zaal/, met de verhalen, de personages en de plaatsen erbij. Het volgende hoofdstuk, *De boodschap van Pandu*, staat op mahabharata.nl/lezen/het-dobbelspel/de-boodschap-van-pandu/. Het hele boek is als PDF en EPUB te downloaden op mahabharata.nl/lezen/het-dobbelspel/. Nederlandse tekst © 2026 Jan de Vries; werkeditie, niet in de handel.